

ČEMU ENCIKLOPEDIJA MATICE HRVATSKE?

Zašto uopće ispisujem naslovno pitanje? Zato što ne dvojim da će ga, ako to ja ne učinim, ionako izreći netko drugi. Razložno je, naime, pitati što nam to može pružiti *Enciklopedija Matice hrvatske* – skraćeno: *EMH* – što već nije učinila *Hrvatska enciklopedija*, I–V (1941–1945; nažalost, nedovršena), *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture* (1980), čega nije bilo u *Hrvatskom biografskom leksikonu*, 1–8 (1983–2013; zasad nedovršenom), u *Hrvatskom leksikonu*, 1–2 (1996–1997), *Hrvatskoj enciklopediji*, 1–11 (1999–2009), *Hrvatskoj književnoj enciklopediji*, 1–4 (2010–2012) i mnogim drugim općim, strukovnim, tematskim i personalnim enciklopedijama i leksikonima, pregledima i zbornicima, starijim i novijim od spomenutih djela?

Nemam li, stoga, dostatan razlog da, u ime nakladnika, odličnih mojih suradnika i suurednika Jelene Hekman i Ivice Matičevića te zauzetog arhivskog istraživača Josipa Brlekovića i grafičkog urednika Nevena Osojnika – ali i u svoje ime – pokušam predočiti što se s *EMH* htjelo, kakva je građa prikupljena, kako jest i kako će biti strukturirana, kojih smo se leksikografskih navada držali, a od kojih smo i zašto odstupali, na kakve smo teškoće nailazili i čime se od drugih razlikujemo.

Naš se projekt ostvaruje u četiri umjesto u dvije, pa tri prvotno predviđene i najavljene knjige: na to nas sili opseg građe. Prva će tri sveska biti sastavljena od standardno (abecednim redom) složenih enciklopedijskih jedinica, a četvrti će svezak biti svojevrsna hrestomatija kronološki usustavljenih temeljnih svjetonazorskih, nacionalno-poticajnih, kulturno-političkih, obrazovnih, odgojnih, estetskih i drugih rasprava, koje su, kroz cijelu povijest Matice hrvatske, a neke i prije – kao anticipativne i motivacijske programe *buduće* Matice – pisali njezini inicijatori, dužnosnici i članovi, usvajala i potpisivala njezina tijela i odbori, uredništva i ovlaštene zastupnici. Taj će dio sadržavati poznate, ali i dosad nepoznate ili s nepravom zanemarene povijesne dokumente Matice: povjesnice, osobito važne zapisnike, pravila (i njihove izmjene), izjave, priopćenja, govore, deklaracije, sudske spise, popise članova i povjerenika od 1842. do danas, a među svim spomenutim, kronološki predmatičarskim, a sadržajno matičarskim tekstovima izdvaja se znamenita *Disertatia iliti Razgovor* (1832) grofa Janka Draškovića, utemeljitelja i prvog predsjednika Matice ilirske. Bude li od potrebe, u toj ćemo knjizi objaviti i *Dopunu*, u kojoj će se naći ono što nam je u prve tri knjige promaklo, a što ne smije biti prepušteno zaboravu.

Dakako da će i prva tri sveska *EMH* iznijeti na vidjelo mnoge nove činjenice od kojih će neke otvoriti neslućen pogled na pojedine dijelove naše povijesti te obilnu novu građu o pojedincima i njihovu udjelu u dugovječnu projektu Matice hrvatske. Da bismo

do toga došli, napose smo poticali arhivska istraživanja dosad neispitane građe – ne reducirajući joj *a priori* ni opseg ni značenje (smisao) – ali i nova čitanja onoga već pročitano.

Zacijelo bi, zahvaljujući nizu odgovornih istraživača, mnoge od tih lakuna bile odavno razriješene da nismo, u sedamdesetak godina XX. st. – od 1918. do 1990. – prolazili kroz razdoblja imenovanih ili neimenovanih diktatura i režimâ bez demokratskog legitimiteta, u kojima se štošta nije smjelo ni moglo istraživati ili istraženoga objaviti, a nešto, pak, ni htjelo (da nekome ili nekima ne prouzroči nezasluženu štetu). Kada su se, na samom početku devedesetih, demokratizacijom javnoga života počele stjecati okolnosti za drukčiji rad – nametnut je Hrvatskoj krvavi, višegodišnji rat za opstanak u kojemu nije preostalo odviše energije, a ni sredstava za dugoročne knjižne zamisli.

Matica se, u takvim okolnostima, o 160-oj svojoj obljetnici, bila odlučila za tiskanje tradicionalne spomen-knjige¹, u koju su autori Ive Mažuran i Josip Bratulić, smirenijim i, svakako, objektivnijim tonom, nego je to nekoć mogao učiniti Jakša Ravlić², ispričali svoje cjelovite priče: prvi o Matici i političkoj stvarnosti u kojoj je djelovala, drugi o Matici, hrvatskoj književnosti i kulturi knjige. To nas je djelo podsjetilo i na davnu *Spomen-knjigu* Tade Smičiklasa i Franje Markovića, u kojoj je Smičiklas izložio *Povijest Matice Hrvatske*, a Smičiklas i Marković predstavili po izbor *Znamenite članove uprave »Matice Hrvatske«* i *Znamenite dobrotvore »Matice Hrvatske«*.³ Vrijedi ovdje spomenuti i sadržajni *Osnutak i razvitak Matice ilirske do godine 1874*. Mirka Divkovića koji je podnesen Glavnoj skupštini Matice 29. studenoga 1874. godine kao izvještajni rezime ilirskoga doba i uvod u razdoblje u kojemu će Matica djelovati pod svojim narodnim, hrvatskim imenom.⁴

Jakša Ravlić pisao je svoju povjesnicu iz samog srca ideologiziranog vremena, s puno više dvojbene pristranosti i »samokritičkog usklađivanja« vlastitih kritičkih pogleda s očekivanjima političkih ideostuktura. Ipak, njegova je knjiga, ako zaobidemo mjestimična takva zastranjivanja – a ona su uvijek obojena ideološkim predznakom – bila i ostala izvorištem mnogih važnih, pa i dragocjenih obavijesti; napose nam je od pomoći bila povjesnici pridodana *Bibliografija izdanja Matice Hrvatske od 1842 do 1962.*, s *Registrom*, koje je sastavio Marin Somborac. Modernija, s mnogo više ilustrativnih priloga – gdjekad baš: dokazâ – Mažuranova i Bratulićeva spomenica nije mogla, već i zbog svoje posebne strukture – tražila se sintetičnost i sažetost tekstova – nadomjestiti enciklopedijski vodič kroz povijest Matice, koji bi doličnom pozornošću obradio sve njezine ideale i zasade, sve planove i ostvarenja, sve bitne domete, ali i zablude, izjalovljena oče-

¹ Ive Mažuran, Josip Bratulić, *Spomenica Matice hrvatske 1842–2002.*, MH, Zagreb 2004.

² Jakša Ravlić, Marin Somborac, *Matica hrvatska 1842–1962*, MH, Zagreb 1963.

³ Tade Smičiklas i Franjo Marković, *Matica hrvatska od godine 1842. do godine 1892. Spomen-knjiga. Sa dvanaest slika i jednim snimkom rukopisa*, MH, Zagreb 1892.

⁴ Taj je spis bio tiskan 1877. u *Izvešču o kr. velikoj gimnaziji u Zagrebu koncem školske godine 1876/7.* i ostao gotovo nepoznat, a pretiskan je u *Specimenu EMH*, podnesenom na uvid Glavnoj skupštini MH u Čitluku, lipnja 2010.

kivanja, neispunjene najave, potom njezine istaknutije članice i članove, suradnice i suradnike, dužnosnice i dužnosnike kao i one koji su se, s nekih razloga, od Matice odbili ili bili od nje odbijeni; pa njezine brojne biblioteke, akcije u kojima je sudjelovala, priznanja koja je stekla kod kuće i u svijetu, značajnu pomoć koju je pružala nacionalnim institucijama ili pojedincima, sve časopise koje je tiskala, sve ogranke, odjele i povjerenstva kojima se kapilarno širila po Hrvatskoj i drugim zemljama, uključivši k tome i njezinu konstruktivnu suradnju sa *svjetovcima* i *duhovnicima*, *materijalistima* i *idealistima*, *pragmaticima* i *utopistima*, *lijevima* i *desnima*, *Starima* i *Mladima*.

Na kraju, trebalo je predstaviti i povijest različitih konflikata: kako onih s etabliranim političkim strukturama, tako i onih u svome krilu. Ne treba, pritom, pomišljati da su sve takve interne rasprave uvijek bile štetne ili raskolne; naprotiv, one su nerijetko pokazivale da se u Matici različito, dakle: slobodno misli te da polemike, ilustrirajući načela demokracije, i same proklamiraju duh kompetitivnosti, princip čestitoga nadmetanja. Te su značajke slobodnih rasprava bile potiskivane kako u vremenu Drugoga svjetskog rata tako i u vremenu između 1945. i sloma hrvatske političke opcije te gušenja Matice 1971. godine, ali su se, u kratkom intervalu od jeseni 1966. do početka prosinca 1971., snažno očitovale kao moćno oružje demistifikacije, ukazujući na to da se ostvarivanje ideja ravnopravnosti i boljitka, kao ni drugih temeljnih težnji naroda, ne može stalno odgađati, još manje: zauvijek iskorijeniti.

Devedesete su godine mnogima strgle poveze s očiju: što god da smo u Matici, potkraj šezdesetih, prosvjedujući, govorili o kontinuiranom eksploatiranju Hrvatske u prvoj i drugoj Jugoslaviji, o grabežu narodnih dobara i suspenziji njegovih prava, o majorizacijskim operativnim formulama kad je u pitanju bio hrvatski jezik (ali i gospodarstvo, vojska, školstvo...) – sve je to agresorska praksa najbrutalnije potvrđivala.

U cijeloj svojoj povijesti, pod silnicima raznih političkih boja, Matica nije doživjela ono što je morala podnijeti u »samoupravnom socijalizmu«; dva desetljeća gušenja i okrutnog zaprečavanja rada, razvlačenja arhivalija, zauzimanja naše kuće, obustave svih naših časopisa, novina i publikacija, uhićenja i teškog robijanja pojedinih članova i dužnosnika Matice hrvatske – osuđenika na insceniranim procesima – mučnih saslušavanja i premetačina... A koliko je tek onih koji su bili otpušteni, prisilno umirovljeni ili su pred silom izbjegli, zamijenivši domovinu emigracijom, na različite načine bivajući nesrećeni ili onemogućeni!

Imala je Matica, kao i svi drugi, institucije i pojedinci, tijekom svoje povijesti sretnih i manje sretnih trenutaka, ali nikad – ni za apsolutizma Bachova, ni za diktature Aleksandra Karađorđevića – tako drastičnih i tako bolnih kao u doba »socijalizma s ljudskim licem«. Sve su nevolje koje je Matica u 173 godine svoga postojanja morala otrpjeti bile upravo neznatne prema razornome učinku Josipa Broza, koji je Maticu odlikovao 1962. *Ordenom zasluga za narod*, a 1971. proglasio »jezgrom kontrarevolucije«, praktički je dokinuvši.

Novi je trenutak, nakon tako duboke cezure i smjene naraštaja, stavio pred Maticu mnoge nove obveze. Trebalo je premostiti to dugo razdoblje prisilne odsutnosti. Tijekom dvadeset godina neki su od naših suboraca i prijatelja umrli, neki oboljeli, svi ponijeli teret godina – *tempus fugit* – a neki se, nakon teških iskustava s pritiscima i policijskim uznemiravanjima, povukli u samoću. Ni među onima koji su izdržali, sve podnijeli i bili spremni za nove napore – nije više bilo negdašnje sloge. Višestranačje se rasplamsalo, a s njim i nove podjele; naša se negdašnja jednodušnost počela rastakati. I neka! Ali se na to trebalo naviknuti, u novim okolnostima svrsishodno djelovati. Trebalo je, uz ostalo, stalno podsjećati da su različitosti dobrodošle; da je već i sama mogućnost evidencije različitoga rezultat vrijedan pažnje. U različitostima, koje su zaživjele, krile su se – uz neke pogibelji – i goleme zalihe ideja i propulzivnih moći. Ta nismo li, u pedesetim godinama XX. stoljeća, zazivali: »Neka cvjetaju svi cvjetovi«?

S tim je mislima počela sazrijevati ideja o *EMH* kao zbirnom mjestu produktivnih razlikâ: povijesnih i suvremenih, koje bi mogle predočiti, bez ideološke zaslijepljenosti, realnu sliku djelovanja Matice, u hrvatskome narodu, u Hrvatskoj i drugdje, kroz cijelu njezinu povijest, sa svima koji su pristajali uz aktualni program MH te imali pravo i mogućnost da ga ostvaruju i unapređuju.

Ideja o tiskanju *Enciklopedije*, javljala se u više navrata. Već je veliki Šenoa pozivao Maticu – još 1865., prije sto i pedeset godina! – da se upusti u tiskanje »popularne enciklopedije za puk.«⁵ Od osamdesetih godina XIX. stoljeća, razmišljalo se o popularnoj, općoj enciklopediji u nekoliko knjiga, koju bi Matica namijenila široj publici. I ta je ideja ostala tek neostvaren naum. Bilo je razgovora i o pridruživanju Matice velikom enciklopedijskom projektu Mate Ujevića i Dragutina Stj. Schulhofa, ali se i od toga odustalo. Čini se, ipak, da je strah od neizvjesna ishoda projekta, koji je iziskivao znatan novčani ulog – a pokretao se u ozbiljna vremena: neposredno uoči napada Njemačke na Poljsku – imao u tome bitan udio: Matica je oprezno, pa i konzervativno, gospodarila svojim sredstvima.

Analizirajući današnji odnos želja (potreba) i mogućnosti, zaključili smo da bi nam nakon sjajno započete, banovinsko-ratne *Hrvatske enciklopedije*, a onda i niza Krležinih i postkrležijanskih enciklopedijskih izdanja (najčešće uz asistenciju nezamjenjivoga Mate Ujevića) – *EMH* bila primjerena zadaća, koju bismo, uz velike napore vrlo reducirane grupe suradnika, ipak mogli ostvariti, a koju, k tome, nitko drugi u prošlosti nije planirao, u sadašnjosti ne radi, a teško da bi je, u doglednoj budućnosti, mogao i htio – mimo nas – zasnovati.

Bilo je stoga vrijeme da se Matica pobrine o svojoj bogatoj i raznovrsnoj baštini, koja nije samo baština jedne institucije, nego i memorija hrvatskog građanskog društva, kojega su formiranje i razvoj tekli naporedo s nastankom i djelovanjem Matice ilirske, odno-

⁵ v. August Šenoa, *Naša književnost*, prvi put tiskano u *Glasonoši*, god. 1865., pretiskano u *Hrvatska književna kritika*, I. Od Vraza do Markovića, MH, Zagreb 1950., str. 149.

sno Matice hrvatske. U ozračju preporodnoga doba, s afirmacijom građanstva kao nove i pokretačke društvene snage, rođena je – u gospodarskom, političkom i kulturalnom smislu – moderna Hrvatska. Konstitutivno, Matica je bila dijelom toga pokreta modernizacije, pa je svaki nasrtaj na Hrvatsku, kako će pokazati povijest naših tegoba, uključivao pokušaj da se onemogući Matica, a svi su neodmjereni udari na Maticu, u sveukupnosti njezina djelovanja, bili tek više ili manje prikriveni nasrtaji na Hrvatsku i sve hrvatsko. Ono što smo, usuprot nekim dvojabama, htjeli posvjedočiti jest činjenica da je Matica bila jedna od djelatnih sila hrvatske nacionalne *emancipacije* i, također, jedna od temeljnih ustanova njezine *europizacije*.

Kada su se, negdje o trećini XIX. st. očitovali znaci buđenja Hrvatske, prvi »snimak« njezinih *budnih sinova* kazivao je da našu *zaspalu bit* čine *membra disjecta Croatiae* i da je najpreča stvar uspostaviti komunikacijski krvotok, koji će omogućiti da se organizam pokrene i da se svaki pojedini njegov dio napoji specifičnom snagom ostalih dijelova. Zato Janko Drašković govori o potrebnim cestama, željezničkim prugama i uređenim riječnim plovnim putovima s jedne strane, a o narodnome jeziku s druge strane. On je svjestan da samo škole s hrvatskim kao nastavnim jezikom mogu stvoriti odlučujući broj obrazovanih, koji će pokrenuti trajan razvoj domovine. Samo naraštaji takvih učenika i studenata, kojima će narodni jezik biti jezik školovanja i jezik struke osiguravaju Hrvatskoj ravnopravnost u velikoj obitelji narodâ. U onome trenutku, govoriti i pisati na hrvatskom značilo je, za prosvijećenu elitu, ali i za sav narod – misliti hrvatski. Samo mu je u tome jeziku govorila njegova povijest, glasali se njegovi preci, samo je u njemu slušao zvukove svoga kraja i podneblja. Preporoditelji, koji su svi određeni bili odgajani i educirani kao poliglotti to su savršeno razumjeli: u samo nekoliko godina – od 1830. i Gajeve *Kratke osnove horvatsko-slavenskoga pravopisanja* do 1832. i Draškovićeve *Disertatae iliti Razgovora...*, od 1835. i Gajevih *Novina horvatzkih* do 1836. i Babukićeve *Osnove slovnice slavjanske narječja Ilirskoga* – stvorili su osnovne instrumente za emancipaciju hrvatskog jezika. Prva »cesta«, koju je Drašković sagradio bio je Gundulićev *Osman*, tiskan u zagrebačkoj Matici 1844. godine: time je jasno povezo hrvatski sjever i jug, ističući nužnost jedinstva, suradnje, udruživanja svih raspoloživih snaga i sabiranja nacionalnih energija i dobara.

Bivajući svega toga svjestan – i dometnuvši dotadašnjem iskustvu i vlastite spoznaje iz godina 1967 – 1971 – 1991. – predložio sam 2008. Predsjedništvu MH da pokušamo ostvariti davnašnju, neispunjenu želju: *Enciklopediju Matice hrvatske*. Nakon što smo dobili placet mjerodavnih tijela Matice, počeli smo – Jelena Hekman, Ivica Matičević i ja – s pripremnim radovima: organizacijom uredništva, izradom popisa mogućih suradnika i, dakako, nacrtom abecedarija.

Nismo inzistirali na stilskoj ujednačenosti natuknica – u enciklopedijama, inače, uobičajenoj – samo zato da bi se stekao privid objektivnosti ili čak znanstvenosti/stručnosti dotičnoga teksta. Znanstveno i objektivno utemeljeni, gotovo svi naši članci/natuk-

nice nose pečat svojih autora: metodološki i stilski. Probitak, koji se postiže ujednačavanjem činio nam se odviše dvojben da bismo se tome idealu pošto-poto priklonili. Drugo je, naravno, kad je riječ o *informacijskome minimumu*: on je, u svakoj jedinici, na isti (stereotipan) način bio poštovan. Isto tako nas je tek praktičan rad na *EMH*-u uvjerio da je inzistiranje na broju redaka teksta – kao objektivnom mjerilu važnosti jedinice – više nego upitno. Gdjekad je i neki manje istaknuti lik, kojiput bitno obilježen pa i dimenzioniran pokrajinskim kriterijima, postao pokretačem važnih događaja, značajnom točkom otpora neprijateljskim idejama, dobrim duhom okupljanja, poticateljem akcija koje su ga prerastale. Kriterij koji bi *kvantifikacijom* nastojao doći do pouzdane *valorizacije*, nije se mogao održati jer je u pitanju bila formalistička iluzija: broj redaka nije ni u kakvoj vezi s važnošću predmeta rasprave ni s *kvalitetom teksta*. Ako veći broj stranica nekoga romana ne dokazuje da je on nužno bolji od onoga s manjim brojem stranica – zašto bi kriterij broja redaka obvezivao *Enciklopediju*? I, naposljetku, ljudi i djela ne javljaju se na našim stranicama samo pod *prezimenom* i *imenom osobe* ili *naslovom knjige*, nego i u mnogim drugim natuknicama; kroz *časopis*, koji je netko uređivao ili u njemu nešto značajno objavio, kroz *biblioteku*, koju je vodio ili u njoj nešto tiskao; kroz *ogranak* ili *odjel* u kojemu je radio i radom ga zadužio; kroz *akcije* koje je (su)pokretao ili u njima sudjelovao, kroz dužnosničko djelovanje u odborima MH itd. Tek će, stoga, po objavljivanju IV. knjige *EMH* biti moguće ustanoviti sve te apostrofirane niti i poveznice i tek će tada biti posve jasno jesmo li jednoga precijenili, a drugoga podcijenili. Za nas, koji četiri predviđena sveska *EMH* doživljavamo i ostvarujemo kao jednu i cjelovitu knjigu Matice, od podjednake je važnosti bila izrada što relevantnijega abecedarija i predočavanje znakovite mreže vezâ i interferencijâ koje su pojedinci ili grupe, ustrajnim radom, bili stvorili ili ih i danas stvaraju.

Nismo, također, ni pošto-poto ujednačavali dodatne obavijesti o pojedincu: svakom je suradniku ostavljena sloboda da, nakon što ispuni *identifikacijski minimum*, a to su (u natuknicama o piscu, filozofu, slikaru, glazbeniku, gospodarstveniku, pravniku, političaru, svećeniku, povjesničaru...) bili osnovni biografski podatci (mjesto i datum rođenja, eventualno smrti, završene škole, godine značajnih zbivanja i sl.) – dometne sažetije ili potpunije, pod tekstom, popise glavnih djela, izložbi, koncerata, predstava. Uvažili smo mišljenja onih koji smatraju da iscrpnost te vrsti ne može biti obvezujuća, jer to pripada specijalističkim, strukovnim edicijama – što je, načelno, točno – ali nismo odbili ni one, koji su takve, opširnije obavjestne dodatke, skraćujući posao drugima, ipak bili priložili (jer je i to na pomoć korisniku). K tome, u mnogoj se prilici, upravo *EMH* pokazuje kao specijalistička publikacija: kad god je, naime, bila riječ o MH, njezinim izdanjima, časopisima, bibliotekama, ograncima, članstvu, dužnosnicima, suradnicima... Već je i time, u *EMH*, uvelike pretegnuo interes za potpunijim informiranjem pa se autorski redukcionizam lakše tolerirao kad je u pitanju bila natuknica o skromnijem prinosniku ili djelu kojega su poveznice s Maticom bile rubne, sporadične ili, na drugi način, neznatnije.

Pažljiviji će čitatelj ili čitateljica lako otkriti da smo osobitu pozornost posvećivali arhivskim i drugim istraživanjima, koja su – ograničena raspoloživim vremenom i financijskim uvjetima – obećavala važna otkrića nepoznatih, zanemarenih ili zatajivanih činjenica o hrvatskom kulturnom, umjetničkom, obrazovnom, političkom (itd.) životu ili o životu i djelu važnih protagonista takve, mnogostruke i polivalentne Hrvatske. Nastojali smo, u atmosferi bez pritisaka, koju nam je nakladnik osigurao, uključiti pored bitnih i one skromnije doprinose o Matičinu djelovanju pa i sitnije korekture dosadašnjih znanja, ako je pregledano izvorno gradivo pružalo tome povoda. Te naše napore nije stimulirala ideologija – nikad je nismo koristili kao izliku da se nešto ili netko uvrsti u korpus ili isključi iz korpusa *EMH*, da se učinci nečega ili nekoga uvećaju ili umanje, honoriraju ili penaliziraju – nego ih je poticalo opće poznato obilje neistraženih ili tabuiziranih tema i vrela, komparativne građe, zamračenih likova i sudbina (u ideološkim ratovima, što su se u nas, više-manje kontinuirano rasplamsavali iz godine u godinu, iz desetljeća u desetljeće, šireći nekulturnu isključivost i političko jednoduše, unošeći kojiput i zločinačke kriterije u područja duhovnog stvaralaštva, obrazovnih sustava, javnoga života).

Nadamo se, da će *EMH* posvjedočiti da je djelo novoga vremena: omogućene objektivnosti, pozitivne tolerancije, ustrajne težnje prema istini.

U nekim će svojim segmentima naša *EMH* ovjeriti dosadašnji rad niza hrvatskih leksikografa i pisaca-suradnika, kao što će, u nekim drugim svojim dijelovima, poljuljati pa i srušiti stanovite klišeje i stereotipe, kojih se lijep broj, u nedostatku istraživačkog erosa, kraj nedostatne odvažnosti i ljubavi prema istini, ali i zahvaljujući nepovoljnim prilikama – to je ponajprije bio dugotrajan nedemokratski društveni ustroj – bio etablirao u pseudoznanstvene Dogme.

Ako smo ičemu iskreno težili bila je to ona, često nedosežna, ali i nerijetko skrivana istina, koja dopola zatamnjena nije tek djelomična istina, nego već prava laž.

Svibnja 2015.

I. Z.

